

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

T A

Č R

POSTOJE ČESKÉ VEŘEJNOSTI K DÁRCOVSTVÍ ČÁSTÍ TĚLA

Autoři:

Petr Hampl, Hana Konečná, Luděk Rambousek,
Pavel Charamza

© ZSF JU v Českých Budějovicích 2023

*Dílčí výstup z výzkumného projektu TAČR TL05000144 – Kvalita a udržitelnost programu
dárčovství částí těla v ČR, 2021–2023.*

Obsah

Úvod

Informace o výzkumném projektu

Odkazy

Metodika práce na dílčím úkolu „Postoje české veřejnosti k dárcovství částí těla“

Výsledky

1. Celkový pohled na dárcovství
2. Ochota k dárcovství
3. Kompenzace za dárcovství
4. Názory na změnu systému z altruistického na komerční
5. Názory na cenu za jednotlivé látky lidského původu v komerčním systému
6. Motivace k darování části těla
7. Poskytování látek lidského původu do ciziny
8. Preference příjemce podle typu darované části těla
9. Anonymita mezi dárce a příjemcem

Shrnutí

Úvod

Rozvoj technologií přinesl možnosti léčby pomocí částí těla jiného člověka; možnosti této léčby se neustále rozšiřují, jsou stále bezpečnější, účinnější a levnější. Potřeba darovaných částí těla se proto zásadním způsobem zvyšuje.

Dárcovské programy se dělí na dárcovství od živých a mrtvých dárců. Dále se rozlišují podle velikosti a typu darované části těla na a) dárcovství krve a plazmy, b) dárcovství tkání a buněk a c) dárcovství orgánů. Regulace na EU úrovni vychází z Evropské úmluvy o lidských právech, Úmluvy o biomedicíně, Úmluvy o potírání obchodu s lidmi. Úmluva o lidských právech a biomedicíně¹ v článku 21 výslovně stanovuje, že „*lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu*“.

Na EU úrovni řeší dárcovství orgánů Směrnice 2010/45/EU, tzv. Orgánová direktiva², která v úvodu stanovuje [bod (19)]: „*Významným faktorem dárcovství orgánů je altruismus. Za účelem zajištění jakosti a bezpečnosti orgánů by měly být programy pro transplantaci orgánů založeny na zásadách dobrovolného a bezplatného dárcovství.*“ Pro dárcovství krve je Směrnice 2002/98/ES³, tzv. Krevní direktiva, která ve svém úvodu [bod (20)] stanovuje, že „*moderní praxe transfuze krve je založena na principech dobrovolného dárcovství, anonymity dárce i příjemce, bezplatnosti dárcovství a neziskovosti zařízení poskytujících služby krevní transfuze*“. Pro dárcovství tkání a buněk je Směrnice 2004/23/ES⁴, tzv. Tkáňová direktiva, která podobně ve svém úvodu [bod (18)] stanovuje, že „*programy užívání tkání a buněk by měly být v zásadě založeny na dobrovolnosti a neplaceném darování, anonymitě jak dárce, tak příjemce, altruismu dárce a solidarity mezi dárce a příjemcem*“. Dalším důležitým dokumentem je Směrnice 2011/24/EU o uplatňování práv pacientů v přeshraniční zdravotní péči⁵.

Česká legislativa vychází z evropské. Transplantační zákon č. 285/2002 Sb.⁶ říká, že odběr orgánů od žijícího dárce lze provést pouze ve prospěch příjemce, který je osobou blízkou dárce, nesmí být zásadním způsobem ohrožen život a zdraví dárce a dárce vyslovil svobodný, informovaný a konkrétní souhlas ve vztahu k této osobě. Nejedná-li se o osobu blízkou dárce, pak je možné darovat pouze za podmínky, že dárce prokazatelným způsobem výslovně projevil vůli darovat svůj orgán tomuto příjemci. Výslovný projev vůle musí být učiněn písemně, má úředně ověřený podpis dárce a s tímto darováním vyslovila souhlas etická komise. Předmětem živého dárcovství jsou proto pouze obnovitelné orgány (játra) nebo jeden z funkčních párových orgánů (ledvina, plicní lalok, ...). Za rok 2023 bylo v ČR provedeno 44 transplantací orgánů od živých dárců⁷, většina z nich v IKEM Praha.

Na konci roku 2019 dokončila Evropská komise evaluaci legislativy týkající se dárcovství krve, krevních složek, tkání a buněk, tedy tzv. Krevní direktivy a Tkáňové direktivy⁸. Evaluační dokument [SWD(2019) 375 final] mluví o „*silně rostoucí poptávce a významné komercializaci, jako je darování plazmy a vajíček. Byly také identifikovány určité mezery v ochraně potomků narozených z darovaných gamet*“. Již probíhá diskuse k reformulaci obou direktiv, na což bude navazovat úprava české legislativy. Na problémy komercializace procedur upozornila už v roce 2018 i Rada Evropy v dokumentech „*Nezákonné a neetické aktivity s lidskými tkáněmi a buňkami*“⁹ a „*Příručka pro implementaci principu zákazu finančního prospěchu s ohledem na lidské tělo a jeho části od žijících nebo zemřelých dárců*“¹⁰.

V červenci 2022 vydala Evropská komise návrh Nařízení Evropského parlamentu a Rady o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES. V Důvodové zprávě, části „*Právní základ*“, uvádí: „*V rámci sdílené pravomoci s členskými státy a v souladu se zásadou subsidiarity svěřuje tento článek Smlouvy Evropské unii*

mandát přijmout opatření, která stanoví vysoké standardy kvality a bezpečnosti pro látky lidského původu, přičemž členskými státy umožňují zachovávat nebo zavádět přísnější ochranná opatření. Členské státy nesou i nadále odpovědnost za rozhodnutí etické a organizační povahy, jako je například povolení darování určitých látek lidského původu nebo rozhodování o přidělení určitých látek lidského původu nebo o tom, kdo může mít přístup k určitým terapiím na základě látek lidského původu (např. přístup k terapiím v oblasti oplodnění in vitro). Přestože Listina základních práv EU požaduje nekomercializaci lidského těla, což se v právních předpisech EU promítá do zásady dobrovolného bezplatného dárcovství, je na členských státech, aby definovaly podrobné provádění této zásady v kontextu jednotlivých zemí.“¹¹ (Důvodová zpráva, bod 2 Právní základ). V samotném návrhu nařízení je pak hned v úvodu, bod 18, stanoveno: „Programy podporující dárcovství látek lidského původu by měly být založeny na zásadě dobrovolného a neplaceného dárcovství, na altruismu dárce a na solidaritě mezi dárce a příjemcem. Dobrovolné a bezplatné dárcovství látek lidského původu je rovněž faktorem, který může přispět k vysokému stupni bezpečnosti látek lidského původu, a tím k ochraně lidského zdraví.“ Na návrh reagovala Rada Evropy, která v lednu 2023 přijala stanovisko své Transplantační komise „CD-P-TO: Commercialization of substances of human origin in the context of novel therapies involving human tissues and cells“¹², v němž upozorňuje na vysoké riziko komercializace a ztráty přístupu části pacientů k potřebné léčbě. Návrh nařízení byl schválen EP a Komisí v prosinci 2023¹³, ponechává princip dobrovolného a altruistického dárcovství i pravomoc členských států rozhodnout o etických a psychosociálních otázkách.

Je nutné rozhodovat o tom, komu a za jakých okolností může být část těla odebrána a komu a za jakých okolností poskytnuta. Je nutné zvažovat jak čistě medicínské aspekty (rizika postupů část těla odebírajících, rizika uchování a převozu částí těla, rizika postupu částí těla implantujících), tak psychosociální a etické okolnosti, včetně dlouhodobějších dopadů, možnosti právního ukotvení. Časový horizont musí být dlouhodobý, protože technologie zásadním způsobem mění i myšlení lidí, jejich pohled na svět. Specifickou oblastí je dárcovství buněk – gamet, které není řešením zdravotního problému jednotlivce jako např. transplantace ledviny, ale vytváří se rodina, což má značný přesah do budoucnosti.

Udržitelnost transfuzní a transplantační medicíny, tedy především dostatek zdravých dárců, stojí na důvěře lidí v celý systém. Procedury se nazývají dárcovstvím, protože staví na altruismu a solidaritě mezi lidmi. Části těla, které jsou k dispozici, zdaleka nedostačují požadavkům „medicínského trhu“, přináší to i tzv. medicínskou či transplantační turistiku. Nelze také opominout různé komerční zájmy větších či menších korporací.

Informace o výzkumném projektu

Mění se evropská legislativa, bude se měnit i legislativa česká. Za vznikem výzkumného projektu „Kvalita a udržitelnost programu dárcovství částí těla v ČR“ nestojí jen vázanost evropskými dokumenty a nutnost na ně reagovat změnami legislativy české; hlavním záměrem projektu je navrhnout vlastní českou strategii pro udržitelnost a kvalitu dárcovských programů zaměřených na živé dárce v ČR. Projekt se nezabývá medicínskými či technickými otázkami, je orientován čistě na témata psychosociální, etická a právní.

Primárně je orientován na dárcovství krve, krevních složek, tkání a buněk, jejichž legislativa se v současné době mění. Protože však etické principy jsou (zatím) pro všechny dárcovské programy stejné, jako důležitým kontextem se zabýváme i dárcovstvím ledviny živým dárce (z dárcovství orgánů od živých dárců nejčastější), dárcovstvím dělohy (od ostatních dárcovství orgánů velmi odlišné) a náhradním mateřstvím, což je velmi specifická dárcovská procedura.

Cíle projektu jsou:

- Popsat a srovnat: sociodemografické charakteristiky živých dárců různých dárcovských programů v různých regionech ČR, náročnost jednotlivých dárcovských procedur a kompenzace za dárcovství.
- Identifikovat psychosociální a trestněprávní problémy.
- Na základě výsledků empirického šetření navrhnout strategii získávání dárců, formulovat guideline pro výpočet kompenzací dárcům, formulovat doporučení pro informované souhlasy dárců i příjemců, formulovat doporučení pro práci odborníků z medicínské, psychosociální i právní oblasti.

Zúčastněná pracoviště:

- Zdravotně sociální fakulta JU České Budějovice
- Fakulta sociálních studií OU Ostrava
- FN Plzeň
- FN Motol
- FN Ostrava
- Nemocnice České Budějovice
- Centrum pro mediální etiku a dialog, Fakulta sociálních studií, MU Brno

Hlavní řešitelka: Hana Konečná

Aplikační garant: Ministerstvo zdravotnictví České republiky

Předložený text s názvem „**Postoje české veřejnosti k dárcovství částí těla**“ je dalším dílčím výstupem projektu. Doplnuje tyto dílčí empirické výstupy:

- Náročnost dárcovských procedur pro živé dárce částí těla
- Kompenzace za dárcovství částí těla v ČR – analýza stavu
- Přehled situace dárcovství částí těla v EU s důrazem na sousední země
- Přehled sociodemografických charakteristik dárců jednotlivých dárcovských skupin
- Etický posudek na reklamy shánějící dárce částí těla

Tyto texty byly základem pro naplnění cílů projektu, tedy formulovat etické principy a doporučení pro získávání dárců, kompenzace, informované souhlasy, anonymitu dárcovství a práci poradců. Všechny výstupy jsou komukoliv volně dostupné na webu Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity zde:

<https://www.zsf.jcu.cz/cz/fakulta/aktualne/kvalita-a-udrizitelnost-programu-darcovstvi-casti-tela-v-cr-ta-cr-c-tl05000144-2021-2023>

Odkazy

- 1 Úmluva o lidských právech a biomedicině: úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv – č. 164, Oviedo, 4. IV. 1997; Paříž, 12. 1. 1998. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2000. ISBN 80-85047-26-8.
- 2 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/45/EU ze dne 7. července 2010 o jakostních a bezpečnostních normách pro lidské orgány určené k transplantaci. Úřední věstník Evropské unie 6. 8. 2010. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0053&from=CS>
- 3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/98/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví standardy jakosti a bezpečnosti pro odběr, vyšetření, zpracování, skladování a distribuci lidské krve a krevních složek a kterou se mění směrnice 2001/83/ES. Úřední věstník Evropské unie 8. 2. 2003. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0098&from=>
- 4 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk. Úřední věstník Evropské unie 7. 4. 2004. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0023&from=CS>
- 5 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/24/EU ze dne 9. března 2011 o uplatňování práv pacientů v přeshraniční zdravotní péči. Úřední věstník Evropské unie 4. 4. 2011. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0024&from=PL>
- 6 Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon). In: Sbírka zákonů České republiky, částka 103/2002.
- 7 Koordinační středisko transplantací. Dárcovská aktivita v ČR 2023. Dostupné z: <https://kst.cz/wp-content/uploads/2024/01/Transplantace-v-roce-2023.pdf>
- 8 European Commission: Evaluation of the EU blood and tissues and cells legislation. Dostupné z: https://ec.europa.eu/health/blood_tissues_organs/policy/evaluation_en
- 9 Council of Europe. Illicit and unethical activities with human tissues and cells. The Position Statement of the Council of Europe / EDQM, as adopted following the 22nd meeting of the European Committee on Organ Transplantation (CD-P-TO) on 12 October 2018. Dostupné z: https://www.edqm.eu/sites/default/files/position_paper_-_illicit_and_unethical_activities_with_human_tissues_and_cells_-_november_2018.pdf
- 10 Council of Europe: Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors. March 2018. Dostupné z: <https://rm.coe.int/guide-financial--gain/16807bfc9a>
- 11 Evropská komise. NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY o standardech jakosti a bezpečnosti látek lidského původu určených k použití u člověka a o zrušení směrnic 2002/98/ES a 2004/23/ES. COM (2022) 338 final 2022/0216 (COD). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0338&from=CS>
- 12 Council of Europe. Commercialization of substances of human origin in the context of novel therapies involving human tissues and cells, adopted by the European Committee on Organ Transplantation (CD-P-TO) on 18 November 2022. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/news/8967/combating-the-commodification-of-and-trafficking-in-tissues-of-human-origin>
- 13 European Commission (2023). Commission welcomes political agreement on new rules on substances of human origin. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6590

Metodika práce na dílčím úkolu „Postoje české veřejnosti k dárcovství částí těla“

Základem následující dílčí výzkumné zprávy jsou data z reprezentativního výzkumu. Sběr dat realizovala firma NMS Market Research podle kvótního výběru z Českého národního panelu metodou internetového dotazování (CAWI). Pilotní průzkum proběhl 13. 9. 2022, ostrý sběr dat ve dnech 27. 9. až 3. 10. téhož roku. Bylo vyplněno 1 070 dotazníků, z toho 65 bylo vyřazeno při zpracování.

Kvótní výběr proběhl podle pohlaví, věku, vzdělání, velikosti místa bydliště, kraje a pracovního statusu.

Dotazník je v příloze k této zprávě.

Vedle toho jsme měli k dispozici ankety se stejnými nebo velmi podobnými otázkami, přičemž tyto ankety byly předloženy profesním nebo jinak vymezeným skupinám se specifickou kulturou. Informace od těchto skupin byly získány metodou internetové ankety (samovýběr). Byli jsme si vědomi, že takto získaná data nejsou reprezentativní a že je vysoké riziko nadměrného zastoupení respondentů s vyhraněnějšími názory než obecná veřejnost. Nicméně právě takové krajní pohledy mohou významně přispět k pochopení celé problematiky.

Tento předpoklad se ale během výzkumu nepotvrdil. I když jsou určité rozdíly mezi skupinami, pohled žádné z nich se neliší zásadně od reprezentativního výzkumu.

Jednalo se o následující skupiny:

- Příznivci Aliance pro rodinu, tedy lidé s konzervativními názory
- Dobrovolníci, tedy lidé, kteří se bezplatně účastní dobročinných aktivit
- Policisté, tedy lidé chránící životy druhých
- Učitelé, tedy lidé znající názory mladých lidí
- Univerzitní studenti, tedy lidé se spíše liberálními názory

U dalších skupin se podařilo získat od 20 do 50 odpovědí.

- Čtenáři serveru info.cz
- Motorkáři
- Myslivci
- Pěstouni
- Právníci
- Samoživitelky
- Zdravotníci

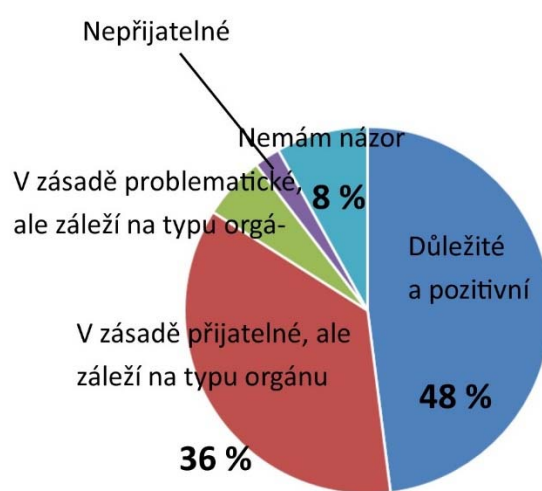
Ke zpracování dat byl využit statistický nástroj R-project. Některé jednotlivé záležitosti byly řešeny v Microsoft Excel. Byly vypočteny statistiky z reprezentativních dat a byla prováděna kontrola, zda se některá ze specifických skupin výrazně liší. Zde v grafech proto prezentujeme pouze výsledky reprezentativního výzkumu.

Výsledky

1. Celkový pohled na dárcovství

Drtivá většina veřejnosti bere dárcovství orgánů jako něco velmi pozitivního (opačný názor zastává méně než 10 %), viz graf 1. Zároveň je však přibližně polovina toho názoru, že u určitých částí těla za určitých okolností mohou vznikat problematické situace – viz dále.

Je tomu tak ve všech demografických skupinách, respektive rozdíly mezi nimi nejsou statisticky relevantní.

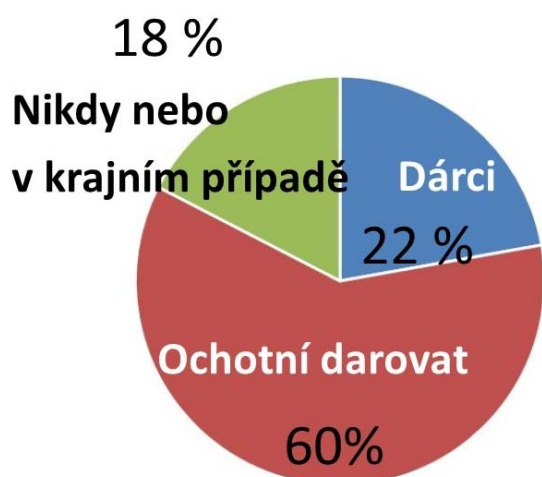

Graf 1 – Rozložení odpovědí na otázku: Využívání částí těla jiného člověka pro léčbu je pro mne...
(N = 1005)

2. Ochota k dárcovství

Z reprezentativního výzkumu vyplývá, že více než 80 % dotázaných buď už dárce je, nebo je ochotno darovat nějakou část těla. Ve zbytku jsou zahrnuti i ti, kdo odpověděli „v krajním případě“, viz graf 2. Kategorie dárce označuje ty, kdo se jako dárce cítí. Pokud by se počítali všichni, kdo někdy v životě darovali, byla by tato skupina větší.

Rozdíly mezi demografickými skupinami nejsou statisticky relevantní.

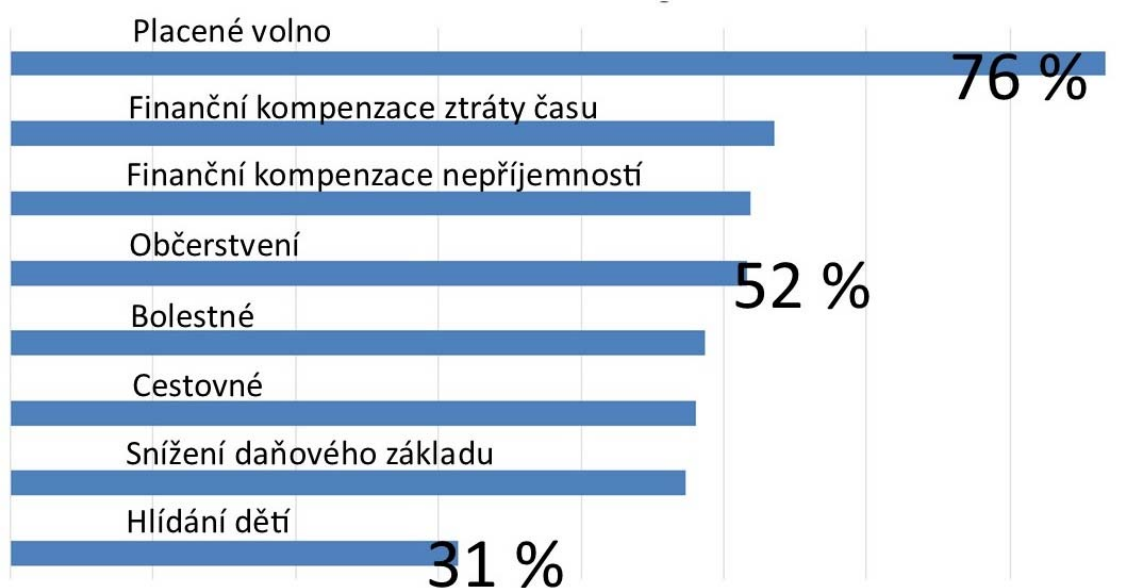

Graf 2 – Rozložení odpovědí na otázky: Váš vztah k dárcovství krve, plazmy, semene, vajíčka, kostní dřeně, ledviny, dělohy, náhradního mateřství (N = 1005)

3. Kompenzace za dárcovství

Úmluva o lidských právech a biomedicíně v článku 21 stanovuje: „*Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.*“ Připouští ale možnost poskytování náhrady nákladů s dárcovstvím spojených podle veřejnoprávních předpisů členských států; ochotný dárcce by neměl na svou dobrou vůli „doplácet“. Tématem se zabývá náš dílčí empirický výstup „Kompenzace za dárcovství částí těla v České republice – analýza stavu“ a naše „Doporučení způsobu kompenzování v souvislosti s dárcovstvím látek lidského původu“, vše dostupné na uvedených webových stránkách Zdravotně sociální fakulty JU.

Jaké dárcovy náklady by měly být kompenzovány? Největší část dotázaných laiků pokládá za nejdůležitější placené volno na zotavenou, následují různé finanční kompenzace (cestovné, bolestné atd.), viz graf 3.

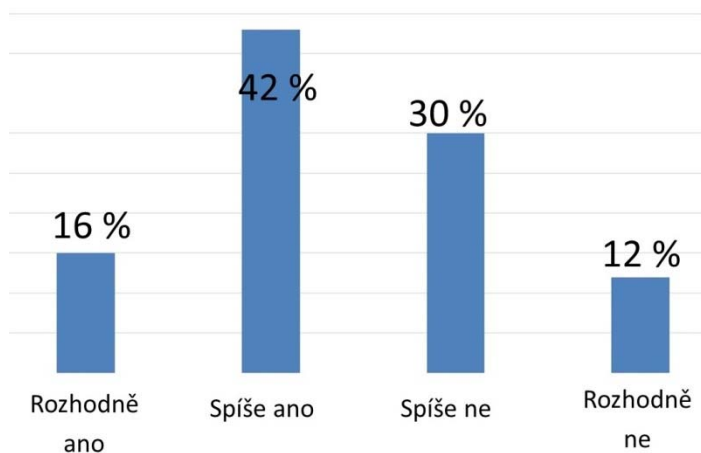

Graf 3 – Odpovědi na otázku: Jak důležité jsou různé způsoby kompenzace dárců? Součty odpovědí „Rozhodně důležité“ a „Spíše důležité“ (N = 1005)

4. Názory na změnu systému z altruistického na komerční

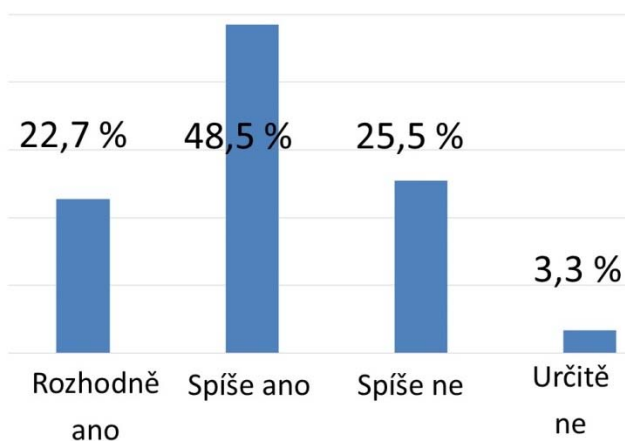
Potřeba darovaných látek lidského původu převažuje nad jejich dostupností. U některých látek, např. u krve, se počty dárců dokonce tak snižují, že už odborníci mluví o krizové situaci (např. „Než aby darovali krev, raději vydělají na plazmě“, Katolické noviny, prosinec 2023). O formě a výši kompenzací se dlouhodobě vede odborná a politická diskuse. Kompenzace byly hlavním tématem vyjednávání o nové EU SoHO (Substances of Human Origin, látky lidského původu) legislativě, konsenzu se dosáhlo až koncem minulého roku (odpovědnost se ponechává na členských státech).

Mezi laiky převládá názor, že by přechod na komerční dárcovství pomohl zvýšit dostupnost látek lidského původu, viz graf 4.

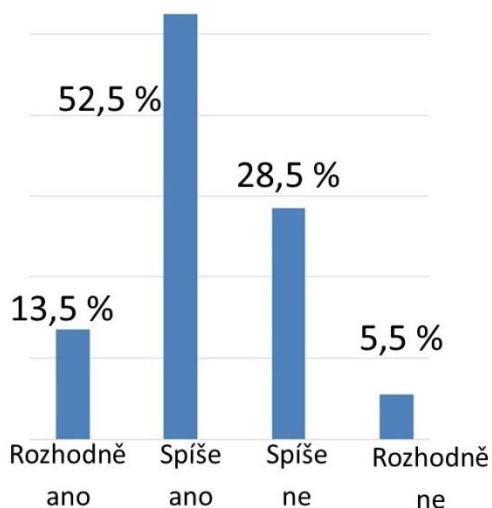
Graf 4 – Odpovědi na otázku: Byl by přechod ke komerčnímu systému řešením? (N = 1005)

Jak ovšem vyplývá z odpovědí na další otázky, mnozí si zároveň uvědomují, že to může přinést různé etické i praktické problémy, viz graf 5.

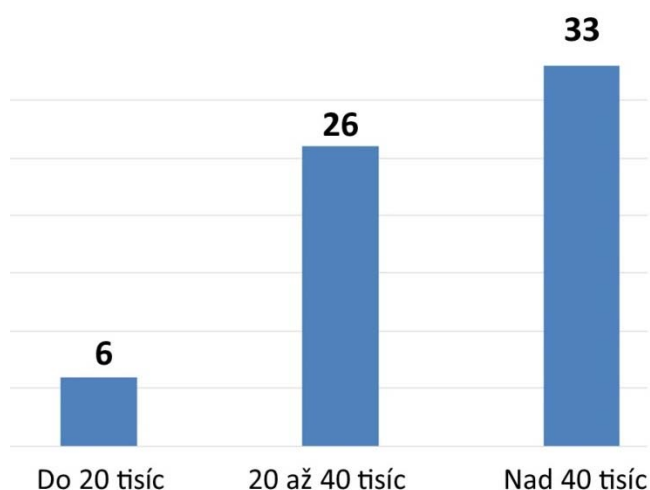
Graf 5 – Odpovědi na otázku: Mohlo by komerční dárcovství přinášet nové sociální napětí? (N = 931)

V případě, že by si musel příjemce orgánů připlatit, by komerční systém jednoznačně podporovala pouze osmina dotázaných, viz graf 6. A to si nemůžeme být jisti, zda by souhlas této osminy trval, pokud by se jednalo o vyšší částku. Navíc pro mnohé respondenty je to spíš formální záležitost, protože navrhovaná cena se příliš neliší od nekomerční kompenzace (jak dále ukážeme).

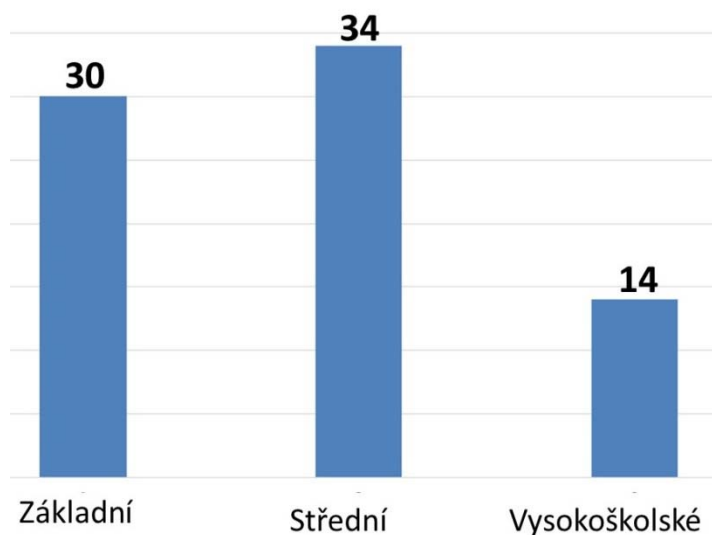
Graf 6a – Odpovědi na otázku: Souhlasil byste s přechodem ke komerčnímu systému, i kdyby si příjemce orgánu musel připlatit? (N =1005)

Menšinu, která jednoznačně podporuje přechod na komerční systém i v případě, že by příjemce musel platit, nelze zařadit ani demograficky ani obecně názorově či životním stylem. Jsou o něco lépe situovaní než průměr, ale rozhodně nelze říct, že by se jednalo pouze nebo převážně o bohaté lidi.

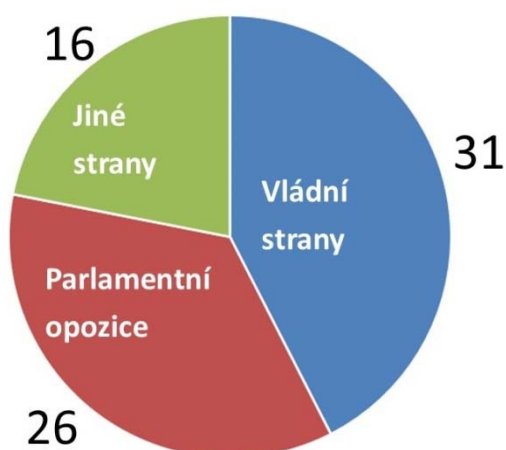
Graf 6b – Měsíční příjem domácnosti těch, kdo jednoznačně souhlasí s přechodem ke komerčnímu systému, i kdyby si příjemce musel zaplatit. Absolutní počty respondentů.

Vzdělanost je v průměru nižší než u celého souboru respondentů. Zejména jsou překvapivě čteně zastoupeni lidé se základním vzděláním. Přesto nelze konstatovat, že by jednalo o postoj typický pro nevzdělané lidi.

Graf 6c – Vzdělání těch, kdo jednoznačně souhlasí s přechodem ke komerčnímu systému, i kdyby si příjemce musel zaplatit. Absolutní počty respondentů.

Co se týče politické orientace, převažují voliči vládních stran (větší zastoupení než v běžné populaci), nicméně ani tady nemůžeme konstatovat, že by se jednal o postoj typický pro pravici.

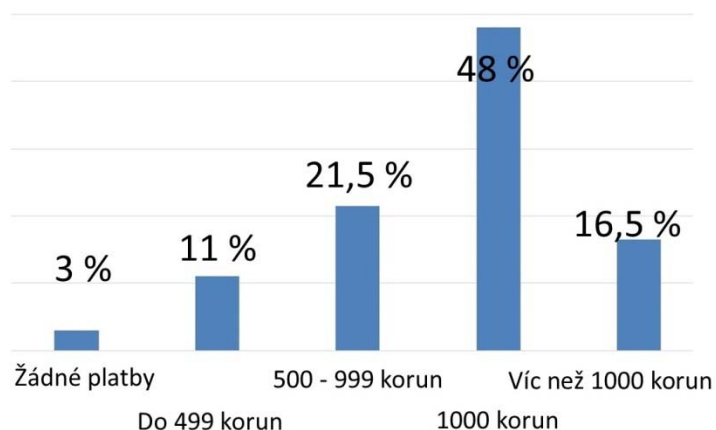

Graf 6d – Politické preference těch, kdo jednoznačně souhlasí s přechodem ke komerčnímu systému, i kdyby si příjemce musel zaplatit (kdyby byly volby v době sběru dat). Absolutní počty respondentů.

5. Názory na cenu za jednotlivé látky lidského původu v komerčním systému

Dále nás zajímalo jak si respondenti – laici „cení“ jednotlivých darování, tedy jak vysoká by měla být odměna pro dárce v případě přechodu na komerční systém.

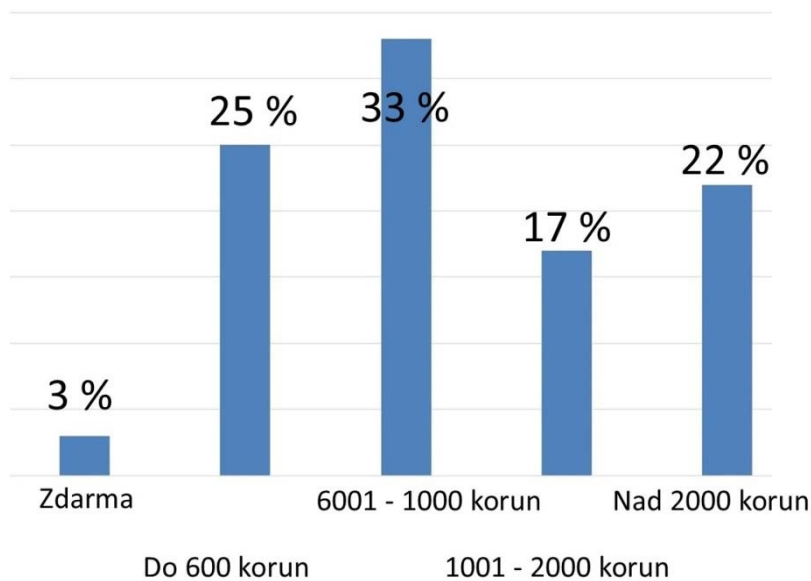
5.1 Cena za krev

Graf 7 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za jednu dávku krve (N = 865)

V současné době dostávají dárci po odběru krve občerstvení a mohou čerpat den volna na zotavenou. Při častém dárcovství mohou dostat ocenění či nějaké dárky.

5.2 Cena za plazmu

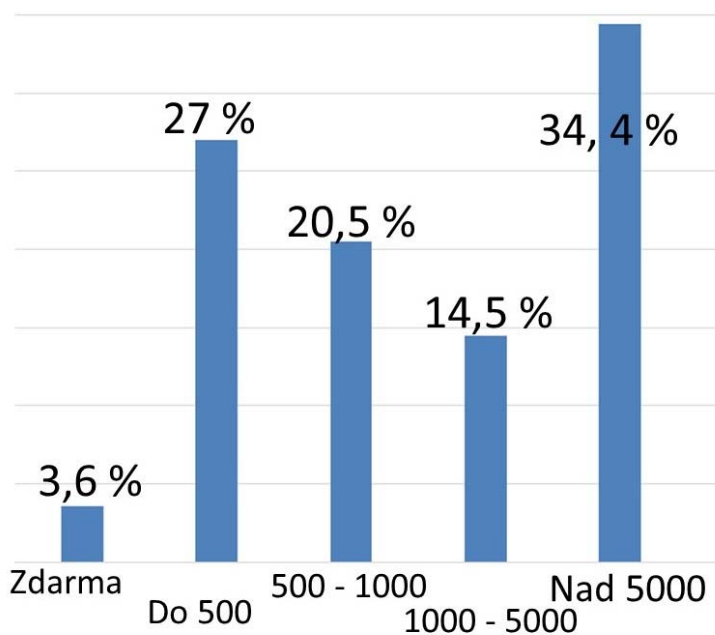

Graf 8 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za jednu dávku plazmy (N = 586)

V současné době dostávají dárci po odběru plazmy ve státním centru občerstvení a mohou čerpat den volna na zotavenou. Při častém dárcovství mohou dostat ocenění či nějaké dárky. V komerčních centrech dostávají až 900 Kč za jednotlivý odběr, celkově za rok až 23 400 Kč (rok 2023) a mohou získat spoustu dalších nefinančních odměn, viz náš Etický posudek na reklamy shánějící dárce částí těla

(dostupné na uvedeném webu Zdravotně sociální fakulty JU). Z laického pohledu tedy komerční systém již máme.

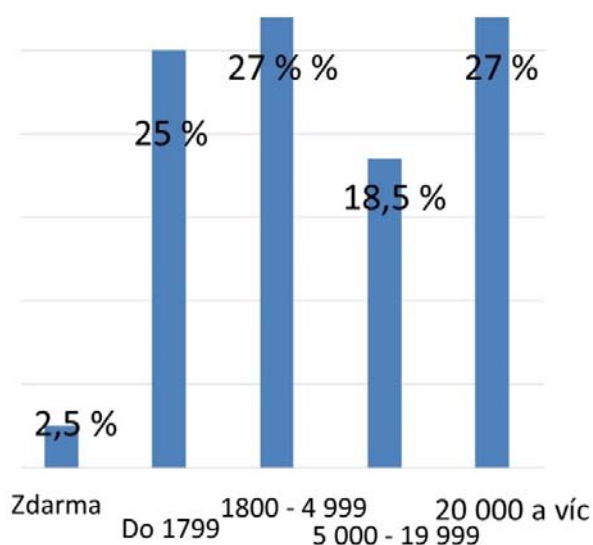
5.3 Cena za spermie

Graf 9 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za jeden odběr spermatu – v korunách ($N = 586$)

V současné době (2023) dostávají dárce za jeden odběr sperma cca 2 000 Kč, za 10 odběrů (maximum za rok) dostanou 20 000 Kč.

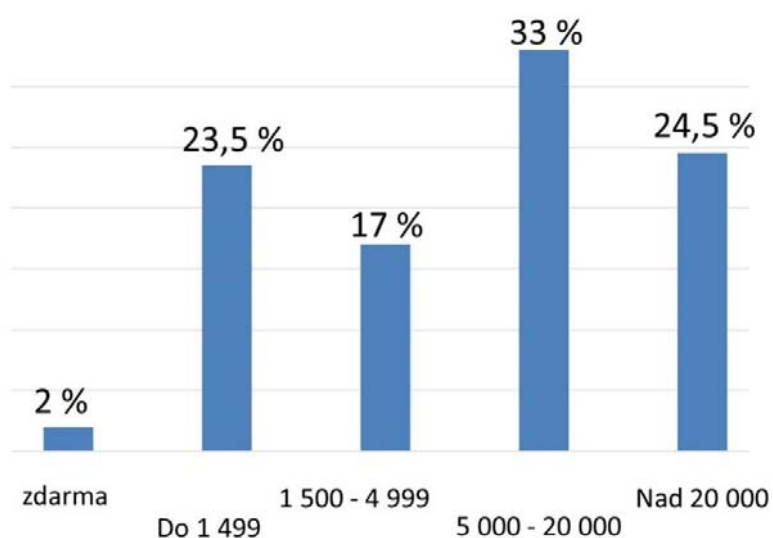
5.4 Cena za jeden cyklus dárcovství vajíček

Graf 10 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za jeden cyklus dárcovství vajíček – v korunách (N = 586)

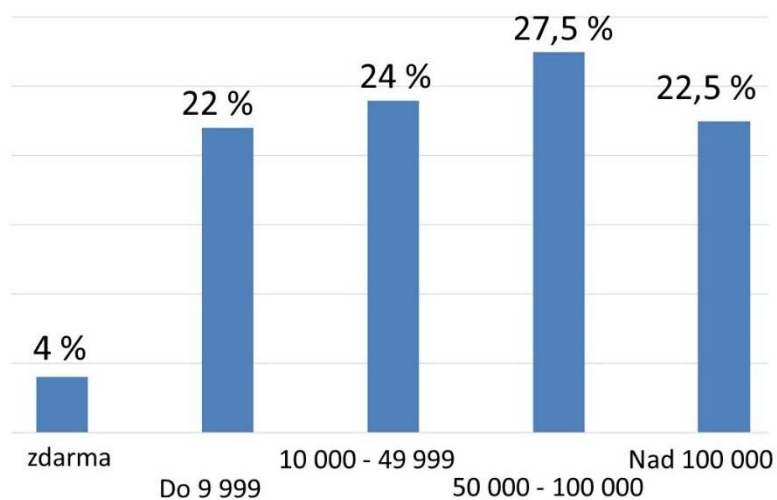
V současné době (2023) dostávají dárkyně v komerčních centrech 33–34 000 Kč za jeden odběr. Dále centra nabízejí další dárky či výhody, viz náš „Etický posudek na reklamy shánějící dárce částí těla“ (dostupné na uvedeném webu Zdravotně sociální fakulty JU). Ve státních centrech IVF program dárcovství vajíček v podstatě neexistuje. Laickým pohledem tedy máme jednoznačně komerční dárcovský systém.

5.5 Cena za jedno dárcovství krvetvorných buněk (kostní dřeně)

Graf 11 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za jedno darování kostní dřeně – v korunách (N = 586)

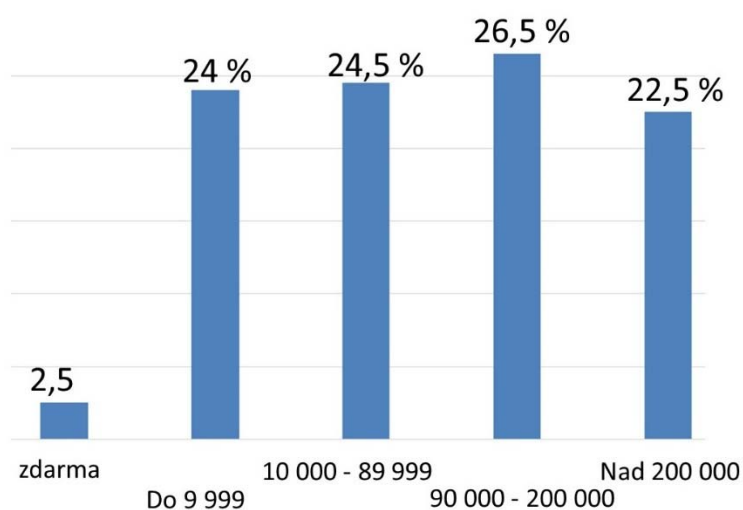
5.6 Cena za jedno dárcovství dělohy

Graf 12 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za dárcovství dělohy – v korunách ($N = 586$)

V ČR proběhla experimentální studie transplantací děloh. Živé dárkyně byly příbuzné nebo velmi blízké ženy pacientky, darování nebylo nijak kompenzováno, v souladu s legislativou pro dárcovství orgánů.

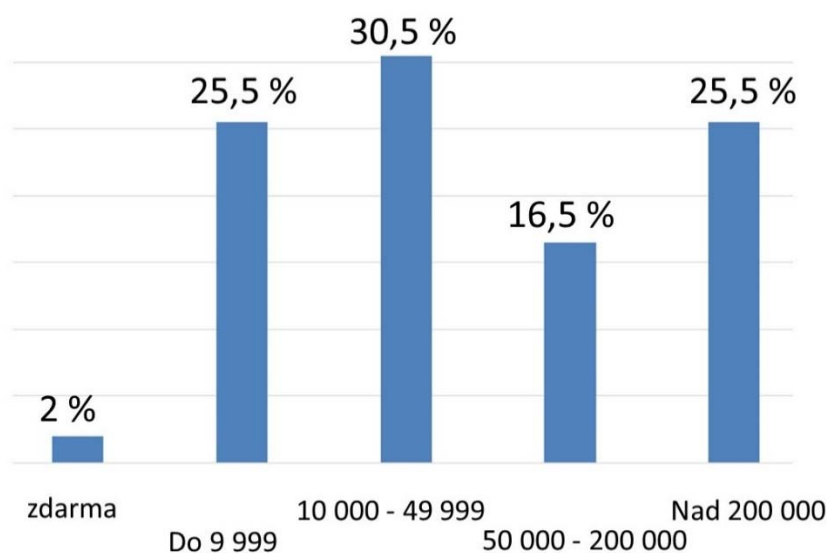
5.7 Cena za náhradní mateřství

Graf 13 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za náhradní mateřství – v korunách ($N = 586$)

Náhradní mateřství u nás není regulováno, což je někdy interpretováno jako že není zakázáno, takže některá centra ho provádějí a soudy – právní předání dítěte – probíhají. Na rozdíl od náborových kampaní na dárkyně vajíček a dárce plazmy však nikde není uváděna výše kompenzace. Ta se podle neoficiálních údajů pohybuje výrazně nad nejvyšší částkou akceptovatelnou respondenty jako platbu v komerčním systému.

5.8 Cena za dárcovství ledviny

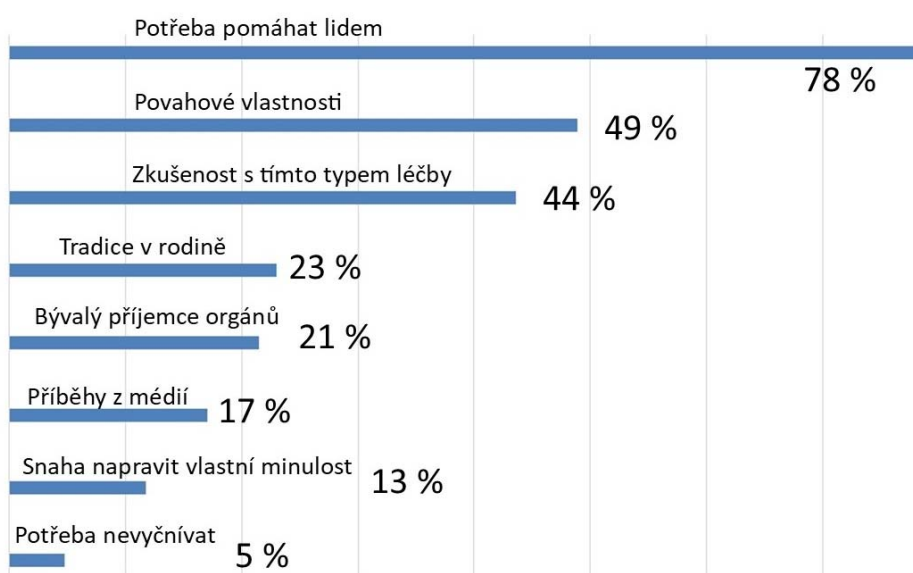
Graf 14 – Odpovědi na otázku, jaká by měla být platba za dárcovství ledviny – v korunách ($N = 545$)

Náš projekt se zabýval dárcovstvím krve a jejích složek, kostní dřeně, tkání a buněk, nikoliv dárcovstvím orgánů. Informace o dárcovství dělohy (tedy dárcovství orgánu) nás zajímaly proto, že patří do asistované reprodukce, která spadá pod dárcovství buněk, a dárcovství ledviny jsme do dotazníků dali, abychom měli srovnání. Z grafů se ukazuje, že lidé cení ledvinu stejně jako dělohu.

6. Motivace k darování části těla

Odpovědi na otázku, co je dle názoru respondentů motivem k dárcovství, můžeme chápat jako vyjádření, co motivuje nebo by motivovalo je samotné. Vycházíme přitom z toho, že přes 80 % respondentů je ochotných darovat, přinejmenším to deklarují.

Přímá otázka na finanční motivaci sice nebyla zahrnuta mezi předpokládanými položkami, ovšem respondenti mohli doplnit i další možnost.

Graf 15 – Odpovědi na otázku, co podle názorů respondentů motivuje dárce částí těla (N = 1005)

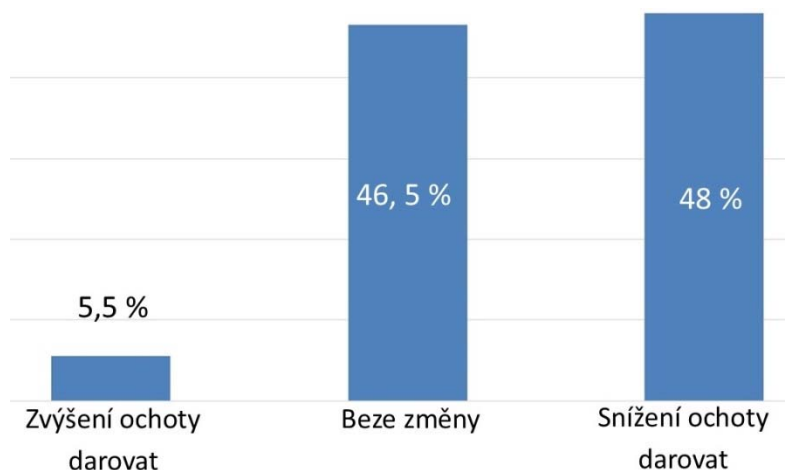
Při interpretaci je třeba brát v úvahu, že jednotlivé položky nejsou ve vzájemném rozporu. Je například možné, aby někdo chtěl pomáhat lidem, měl potřebné povahové vlastnosti (orientace na altruismus), v jeho rodině byla taková tradice a to vše bylo aktivováno či podpořeno přečtením nějakého novinového článku. Celkově ale můžeme konstatovat, že altruistické motivy výrazně převažují nad zjištěnými nebo nad konformitou. Ovšem je to trochu v rozporu s praxí. Dárců krve výrazně ubývá, zatímco dárců plazmy zásadním způsobem přibývá. Je to jistě dáno tím, že za dárcovství plazmy jsou neporovnatelně vyšší „kompenzace“ než za dárcovství krve, ačkoliv jde časovou náročností o podobnou proceduru, a rizika u darování plné krve jsou nepatrně vyšší než u plazmy.

7. Poskytování látek lidského původu do ciziny

Jedním z důvodů, proč EU reformuluje legislativu k dárcovství látek lidského původu, je usnadnění přeshraničního oběhu větší spolupráce mezi vnitrostátními orgány veřejného zdraví. (13). Nutno

dodat, že ČR je jedním z hlavních Evropských dodavatelů krevní plazmy a významným cílem zahraničních pacientů hledajících darovaná vajíčka (viz naše výstupy „Přehled situace dárcovství částí těla v EU s důrazem na sousední země“ a „Přehled sociodemografických charakteristik dárců jednotlivých dárcovských skupin“).

Ukazuje se ale, že existuje negativní motivace. Pokud by respondenti věděli, že jejich darované části těla poputují do ciziny, u významné části z nich by to snížilo ochotu část těla poskytnout, viz graf 16.

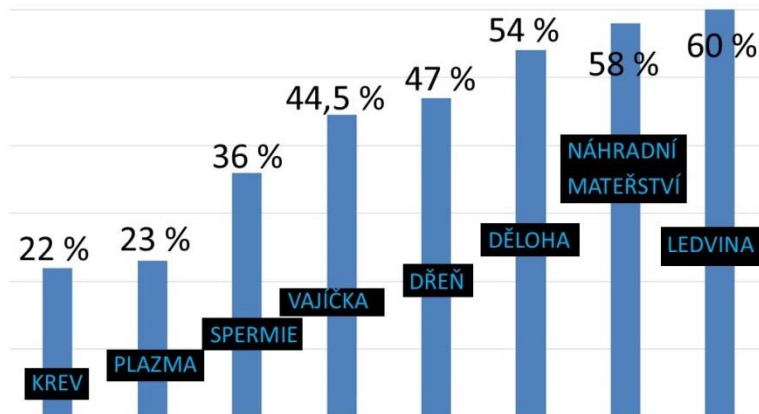

Graf 16 – Odpovědi na otázku, jak by ovlivnilo ochotu darovat části těla, že tato část těla by putovala do ciziny. Levý sloupec součet odpovědí určitě zvýšilo a spíše zvýšilo, pravý sloupec součet odpovědí spíše snížilo a určitě snížilo ($N = 1005$).

Výsledky jsou poněkud v rozporu se skutečností, že dárci plazmy a dárkyně vajíček ví, že jejich „dar“ nebude určen pro české pacienty. Nicméně na základě těchto dat můžeme soudit, že kdyby dárci věděli, že tkáň či části těla jsou určeny pro jejich české spoluobčany, ochota by vzrostla (při stejné odměně).

8. Preference příjemce podle typu darované části těla

Otázka na předávání částí těla do ciziny byla položena obecně. Nicméně dobře ji doplňuje baterie otázek, do jaké míry by ochota darovat byla ovlivněna osobou příjemce, viz graf 17.

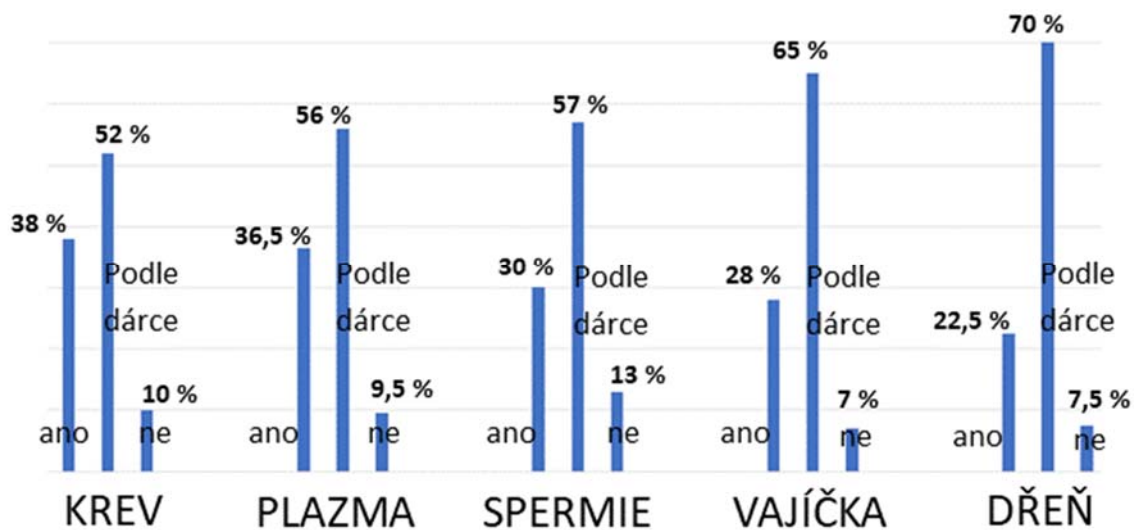
Graf 17 – Odpovědi na otázku, jestli by rozhodnutí darovat část těla bylo ovlivněno osobou příjemce; součet odpovědí určitě ano a spíše ano ($N = 460-1005$, ne všichni respondenti odpovídali na všechny otázky)

Čím zdravotně rizikovější dárcovství, tím se zvyšuje potřeba určit osobu příjemce. To je pochopitelné. Je však zajímavé, že ledvinu je možné darovat příbuznému, nejsou moc vysoké požadavky na kompatibilitu dárce a příjemce, přesto je živých dárců minimum. Na darovanou ledvinu se čeká dlouho, mnozí pacienti umřou dřív, než se najde mrtvý dárce. Tak si klademe otázku: oni nemají žádné příbuzné, kteří je mají rádi? A podobně – 40 % lidí by darovalo ledvinu komukoliv? Možná z dotazníku nepochopili, že jde o živé dárcovství. Zajímavá je i „nenáročnost na dárce“ u spermií a vajíček. Gamety lidé asi většinou nevnímají jako své možné „děti“. Tak je jim jedno, ke komu se dostanou. Z výpovědí k dárcovství spermií a vajíček je také evidentní, že lidi nevědí nic o současném vývoji technologií (dostupnost genetických testů a vznik komerčních DNA bank) i interpretace dětských práv (dle níž má dítě právo znát identitu dárců gamet). Pak by dárcům jistě nebylo jedno, ke komu se jejich gamety dostanou.

9. Anonymita mezi dárce a příjemcem

Anonymita mezi dárce a příjemcem je velkým tématem především v asistované reprodukci – tam jde především o anonymitu mezi dárce gamet či náhradní matkou a takto vzniklým dítětem. Tématu se věnují naše výstupy „Psychosociální a etické principy pro legislativu“, „Odborné doporučení pro uchování či zrušení anonymity dárcovství“ a „Doporučení pro práci odborníků z medicínské, psychosociální a právní oblasti vztahující se k řešené problematice“.

Reprezentativní výzkum ukazuje, že u laiků jednoznačně převažuje pohled odmítající povinné odanonimizování dárcovství, a to u všech druhů látek lidského původu, viz graf 18.

Graf 18 – Odpovědi na otázku, jestli má být dárcovství vždy anonymní (N = 736–881)

Při interpretaci těchto dat je zapotřebí brát v úvahu, že odpovědi zahrnují jak situace, kde se respondent cítí skutečným nebo potenciálním dárce, tak situace, kdy respondent ví, že se ho to nemůže týkat. To znamená, že odpovědi zachycují i jakýsi obecný mravní názor. Přitom drtivě převažuje postoj, že dárce nemá být nucen k tomu, aby opustil anonymitu. A to je formulace otázky spíše v neprospěch anonymity.

Shrnutí

Česká veřejnost si uvědomuje, že dárcovství je důležité. Většina obyvatel je sama buď dárce, nebo je v zásadě ochotna darovat, budou-li o to požádáni. Samozřejmě s tím, že je obrovský rozdíl mezi pohledem na dárcovství různých částí těla.

Česká veřejnost je v zásadě připravena akceptovat případný přechod na komerční systém, uvědomuje si ale, že to může přinést nová etická dilemata a zvýšení sociálního napětí. Nepočítá ale s tím, že by se v rámci komerčního uspořádání měly dárce platit částky řádově vyšší než dnešní kompenzace.

Česká veřejnost odmítá odanonymizování dárcovství.

Většina těchto postojů je ovšem založena na povrchním intuitivním porozumění. Drtivá většina respondentů problematiku hlouběji nezná a nezná ani zkušenost s ní (nebo jen velmi omezenou, jako např. jednorázové dárcovství krve).

Je tedy nutné počítat s tím, že pohled odborné veřejnosti se může výrazně lišit od pohledu veřejnosti laické a nelze předjímat, jak by se vyvíjel názor široké laické veřejnosti, pokud by vznikla široce medializovaná informační kampaň a následně diskuse na toto téma.

DOTAZNÍK

Oddíl: Základní postoje

1. Využívání částí těla jiného člověka (orgány, krev, vajíčka, spermie apod.) pro léčbu je pro mne: <i>Vyberte jednu odpověď.</i>		
Důležité a pozitivní	1	
V zásadě přijatelné, ale záleží na typu orgánu	2	
V zásadě problematické, ale záleží na typu orgánu	3	
Nepřijatelné	4	
Nemám názor	5	

2. Jaký je Váš osobní vztah k dárcovství různých druhů orgánů a tkání? <i>V každém řádku vyberte jednu odpověď.</i>						
ROTACE ŘÁDKŮ	Jsem dárce	Jsem ochotný dát	Jen v krajním případě	Nejsem ochotný dát	Netýká se mne	Nevím
Krev	1	2	3	4	5	99
Plazma	1	2	3	4	5	99
Spermie	1	2	3	4	5	99
Vajíčka	1	2	3	4	5	99
Kostní dřeň	1	2	3	4	5	99
Ledvina	1	2	3	4	5	99
Děloha	1	2	3	4	5	99
Náhradní mateřství	1	2	3	4	5	99

3. Jaké kompenzace za dárcovství orgánů a tkání jsou (by byly) pro Vás důležité? <i>V každém řádku vyberte jednu odpověď.</i>					
ROTACE ŘÁDKŮ	Rozhodně důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Rozhodně nedůležité	Nevím
Cestovné na místo odběru	1	2	3	4	
Placené volno na den/dny odběru a nutnou rekonvalescenci	1	2	3	4	
Občerstvení/strava v době odběru	1	2	3	4	
Snížení základu pro výpočet daně	1	2	3	4	
Hlídní dětí	1	2	3	4	

Finanční kompenzace ztráty času	1	2	3	4	
Bolestné	1	2	3	4	
Kompenzace „nepříjemností“ (příprava na dárcovství má různá omezení, např. ve stravě, v sexuálním životě atd.)	1	2	3	4	
Které další způsoby kompenzace by pro Vás byly přijatelné? Uvedte:	Otevřená otázka				

Oddíl: Komerční dárcovství – I.

4. Nabídka vzniklá nezištným dárcovstvím v současné době nedostačuje potřebě. Byl by podle Vás řešením přechod ke komerčnímu systému, tedy platba za poskytnuté části těla?

FILTR, pokud Spíše ne nebo Rozhodně ne, pak přejít až na otázku 7

Vyberte jednu odpověď.

Rozhodně ano	1	
Spíše ano	2	
Spíše ne	3	
Rozhodně ne	4	

Oddíl: Komerční dárcovství – II.

5. Jak vysoké by měly být platby dárcům, aby v komerčním systému motivovaly k dárcovství částí těla?

Vypište číslicí.

ROTACE ŘÁDKŮ	NUMERIC RANGE
Jeden odběr krve (navrhněte částku v korunách)	
Jeden odběr plazmy (navrhněte částku v korunách)	
Jeden odběr kostní dřeně (navrhněte částku v korunách)	
Jeden odběr spermií (navrhněte částku v korunách)	
Jeden odběr vajíček (navrhněte částku v korunách)	
Jeden odběr dělohy (navrhněte částku v korunách)	
Jeden cyklus náhradního mateřství (navrhněte částku v korunách)	

6. Souhlasil/a byste s komerčním systémem dárcovství, i kdyby si poté příjemce musel za danou léčbu připlatit?*Vyberte jednu odpověď.*

Rozhodně ano	1	
Spíše ano	2	
Spíše ne	3	
Rozhodně ne	4	

Oddíl: Motivace dárců**7. Jak by ovlivnilo Vaši ochotu poskytnout části těla, pokud by se z dárcovství přešlo ke komerčnímu systému (tedy k platbě za části těla)?***V každém řádku vyberte jednu odpověď.*

ROTACE ŘÁDKŮ	Výrazně zvýšilo	Trochu zvýšilo	Nemělo by to vliv	Trochu snížilo	Výrazně snížilo
Dárcovství krve	1	2	3	4	5
Dárcovství plazmy	1	2	3	4	5
Dárcovství kostní dřeně	1	2	3	4	5
Dárcovství spermií	1	2	3	4	5
Dárcovství vajíček	1	2	3	4	5
Dárcovství dělohy	1	2	3	4	5
Dárcovství ledviny	1	2	3	4	5
Poskytnutí náhradního mateřství	1	2	3	4	5

8. Pokud nedojde k přechodu na komerční systém, co by podle Vás zvýšilo ochotu lidí darovat tkáň či orgány?*V každém řádku vyberte jednu odpověď*

ROTACE ŘÁDKŮ	Zvýšilo by výrazně	Zvýšilo by trochu	Vůbec	Nevím
Výraznější informační kampaně (např. informování o osudech lidí, kteří tkáň či orgány potřebují)	1	2	3	4
Pamětní medaile	1	2	3	4
Pravidelné uveřejňování seznamu dárců	1	2	3	4
Společenské akce pro dárce	1	2	3	4
Navýšení/diferenciace částky pro daňový odečet	1	2	3	4
Poukázka na regenerační proceduru/pobyť (např. lázně)	1	2	3	4

Uveřejňování příběhů dárců/zachráněných lidí v médiích	1	2	3	4
Speciální zdravotní připojištění pro dárce	1	2	3	4
Deklarovaná přednost dárce, pokud on sám bude potřebovat pomoc tohoto druhu a nebude dostatek potřebných částí těla	1	2	3	4

9. Jaké jiné opatření by podle Vás mohlo zvýšit ochotu darovat části těla?

Vypište prosím co nejpodrobněji, co Vás napadá.

TEXT AREA

10. Co je podle Vás důležitým motivem k dárcovství částí těla?

Můžete vybrat více odpovědí.

Zkušenost s potřebou tohoto druhu léčby, ať už u sebe, nebo v blízkém okolí	1	ROTACE
„Rodinný zvyk“	1	
Příběhy z médií	1	
Potřeba pomáhat lidem	1	
Povahové vlastnosti	1	
„Náprava hříchu“ z minulosti	1	
Potřeba „nevyčnít“, když v okolí jsou dárce	1	
Byl jsem příjemcem a pak jsem začal sám darovat	1	
Jiná možnost, vypište:	1	

11. Bylo (by) Vaše rozhodnutí darovat části těla ovlivněno tím, kdo bude (pravděpodobným) příjemcem?

V každém řádku vyberte jednu odpověď.

ROTACE ŘÁDKŮ	Velice důležité	Spíše důležité	Málo důležité	Bezvýznamné	Netýká se mě
Krev	1	2	3	4	5
Plazma	1	2	3	4	5
Spermie	1	2	3	4	5
Vajíčka	1	2	3	4	5
Kostní dřev	1	2	3	4	5
Ledvina	1	2	3	4	5
Děloha	1	2	3	4	5

12. Jak by ovlivnilo Vaši ochotu poskytnout části těla, pokud by tyto části putovaly do ciziny?

Vyberte jednu odpověď.

Výrazně zvýšilo	1	
Trochu zvýšilo	2	
Nemělo by to vliv	3	
Trochu snížilo	4	
Výrazně snížilo	5	

13. Vyjma specifických případů, kdy daruje část těla příbuzný (především u dárcovství ledviny a dělohy), se dodržuje anonymita mezi dárce a příjemcem. Mnohé státy už ale přešly k odanonymnění dárcovství spermií a vajíček. Jak se na anonymitu díváte Vy? Dárcovství má být:

V každém řádku vyberte jednu odpověď.

ROTACE ŘÁDKŮ	Vždy anonymní	Podle přání dárce	Vždy ne-anonymní	Nezáleží na tom	Nemám názor
Krev	1	2	3	4	5
Plazma	1	2	3	4	5
Spermie	1	2	3	4	5
Vajíčka	1	2	3	4	5
Kostní dřeň	1	2	3	4	5
Ledvina	1	2	3	4	5
Děloha	1	2	3	4	5

14. Váš podrobnější komentář k otázce anonymity i k dárcovství jako takovému

Vypište prosím co nejpodrobněji, co Vás napadá.

TEXT AREA

Oddíl: Demografie

Na závěr prosíme o uvedení údajů, které usnadní statistické zpracování a interpretaci dotazníkových dat.

15. Jaké je Vaše pracovní zařazení?		ROTACE
<i>Vyberte jednu odpověď.</i>		
Zaměstnanec/zaměstnankyně	1	
Soukromý/á podnikatel/ka (práce na živnostenský list, OSVČ, ...)	2	
Student/žák/učeň	3	
Důchodce	4	
Nezaměstnaný	5	
Ostatní (rodičovská dovolená, v domácnosti apod.)	6	

16. Jaký typ práce vykonáváte převážně?		ROTACE
<i>Vyberte jednu odpověď.</i>		
Manuální	1	
Duševní	2	

17. Pokud by se nyní konaly volby do Poslanecké sněmovny a strany by kandidovaly zvlášť, jakou stranu či kandidátku byste volil/a?		ROTACE
<i>Vyberte jednu odpověď.</i>		
Občanská demokratická strana (ODS)	1	
TOP 09	2	
Starostové a nezávislí (STAN)	3	
KDU-ČSL (Lidovci)	4	
Zelení	5	
Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)	6	
ANO	7	
Piráti	8	
Přísaha	9	
Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	10	
Svoboda a přímá demokracie (SPD)	11	
Svobodní	12	
Trikolora	13	
Jiná strana, vypište:	14	

Nevím, nedokážu odpovědět	15	
Rozhodně bych nešel/nešla volit	16	

18. Vaše osobní zkušenost s dárcovstvím

IF Mám zkušenost jako dárce NE, pak konec, jinak oddíl o dárcovství + zobrazování některých otázek dle relevantnosti k pohlaví respondentů

V každém řádku vyberte jednu odpověď.

ROTACE ŘÁDKŮ	Ano	Ne
Mám zkušenost jako dárce	1	2
Mám zkušenost jako příjemce	1	2

Oddíl: Dárcovství

Prosím, uveďte, zda a případně kolikrát jste daroval/a orgány či tkáně.

19. Darování krve

Vyberte jednu odpověď.

Více než 5krát	1	
2krát až 5krát	2	
Jednou	3	
Nikdy	4	

20. Darování plazmy

Vyberte jednu odpověď.

Více než 5krát	1	
2krát až 5krát	2	
Jednou	3	
Nikdy	4	

21. Darování spermií

Vyberte jednu odpověď.

Více než 5krát	1	
2krát až 5krát	2	

Jednou	3	
Nikdy	4	

22. Darování vajíček

Vyberte jednu odpověď.

2krát až 5krát	1	
Jednou	2	
Nikdy	3	

23. Darování kostní dřeně

Vyberte jednu odpověď.

Už jsem i daroval/a	1	
Jsem v registru dárců	2	
Ne	3	

24. Náhradní mateřství

Vyberte jednu odpověď.

Víckrát	1	
Jednou	2	
Ne	3	

25. Darování ledviny

Vyberte jednu odpověď.

Ano	1	
Ne	2	

26. Darování dělohy

Vyberte jednu odpověď.

Ano	1	
Ne	2	

Oddíl: Závěr

Děkujeme za Váš čas a ochotu.